

NUORTEN & AIKUISTEN OPPIMIS- VAIKEUDET

Moniammatillinen ohjaus ja tuki

JOHANNA KORKEAMÄKI JA JOHANNA NUKARI

Kuntoutussäätiö

Julkaisija: Kuntoutussäätiö
Pakarituvantie 4
00410 Helsinki
www.kuntoutussaatio.fi
Helsinki 2014

ISBN 978-952-5961-39-3

ISBN 978-952-5961-40-9 (pdf)

Unigrafia Oy

Graafinen suunnittelu: Koroste, www.koroste.fi

LUKIJALLE

Oppaan tavoitteena on koota yhteen nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksiin liittyvää tietoa, tukimateriaalia ja antaa vinkkejä oman työn ja opiskeluympäristöjen kehittämiseen.

Jokainen voi tukea oppimisvaikeuksia kokevaa opiskelijaa kannustamalla, antamalla palautetta sekä ohjaamalla erilaisten opiskelustrategioiden käyttöä. Erilaiset opiskelujärjestelyt tukevat oman osaamisen osoittamista.

Toivomme, että opas lisää innostusta ja kiinnostusta oppimisvaikeuksia kokevien nuorten ja aikuisten ohjaukseen ja tukemiseen. Poimi tästä ainakin viisi hyvää vinkkiä, ajatusta tai luettavaa kirjaa.

Opas on syntynyt osana Opetushallituksen rahoittamaa Nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksien moniammatillinen ohjaus ja tuki -hanketta (2013–2014). Oppaan sisältö perustuu tutkimustuloksiin ja kehittämishankkeiden hyviin käytäntöihin.

Helsingissä 20.11.2014

Johanna Korkeamäki
Tutkija, VTM
Kuntoutussäätiö

Johanna Nukari
Neuropsykologian erikoispsykologi, PsL
Kuntoutussäätiö

SISÄLLYS

Oppimisvaikeudet nuorilla ja aikuisilla	6
Oppimisvaikeudet nuorilla ja aikuisilla	6
Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet (lukivaikeus)	7
Kielellinen erityisvaikeus	8
Matematiikan vaikeudet	9
Hahmotusvaikeus	9
Tarkkaavuuden vaikeus	10
Laaja-alaiset oppimisvaikeudet	10
Maahanmuuttajien oppimisvaikeudet	10
Oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja arviointi nuorilla ja aikuisilla	11
Tukea opiskelutaitoihin	13
Opiskelutaitoja voi ohjata ja opettaa	13
Lukeminen ja kirjoittaminen perustaitoina	14
Vieraiden kielten vaikeudet	15
Matematiikan vaikeudet	17
Muisti ja oppimisvaikeudet	18
Keskittymisen ja tarkkaavuuden vaikeudet	19
Tukea ja ohjausta koko opintopolulle	21
Opiskelijoiden moninaisuus	21
Teknologian hyödyntäminen	22
Innostus auttaa oppijaa	23
Hyvinvointi tukee oppimista	24
Moniammatillinen ja monialainen yhteistyö	25
Tukemisen hyviä käytäntöjä	27
Lisätietoa	29
Verkkosivustoja	29
Hyviä käytäntöjä	29
Lukuvinkkejä	29
Kirjallisuus	33

OPPIMISVAIKEUDET NUORILLA JA AIKUISILLA

► Oppimisvaikeudet nuorilla ja aikuisilla

Oppimisvaikeudet ovat yleisiä ja koskettavat opiskelijoita kaikilla koulutusasteilla. Yleisimpiä ne ovat ammatillisissa opinnoissa, mutta myös korkeakoulussa opiskelee monia oppimisvaikeuksia kokevia.

Oppimisen erityisvaikeuksista puhutaan silloin, kun vaikeudet ovat suuria henkilön lahjakkuuteen ja koulutustasoon nähden, eikä niiden taustalla ole muita sairauksia. Vaikeudet eivät myöskään selity koulutuksen puutteella.

Pohdittavaksi

- Miten oppimisvaikeudet näkyvät opinnoissa? Millaisista oppimisvaikeuksista on eniten häirtää opinnoissa?
- Millaisia hyväksi havaittuja tukimahdollisuuksia teillä on? Mitä asioita pitäisi kehittää?

Erityisiä oppimisvaikeuksia ovat esimerkiksi lukivaikeus (lukihäiriö), matematiikan vaikeus tai kielellinen vaikeus. Oppimisvaikeus voi olla kapea-alainen, jolloin se koskettaa vain yhtä oppimisen aluetta. Usein samalla henkilöllä voi esiintyä monenlaisia oppimisen erityisvaikeuksia samanaikaisesti.

Oppimisvaikeudet eivät aina ilmene samalla tavalla. Nuorilla ja aikuisilla lukeminen on usein hidasta. Monesti koetaan vaikeuksia vieraisissa kielissä, muistamisessa ja keskittymisessä. Uudessa oppimisympäristössä oppimisvaikeudet saattavat korostua, kun vanhat opiskelutaidot ja kompensointikeinot eivät enää riitä.

Joskus oppimisen vaikeuksien taustalla voi olla esimerkiksi jokin neurologinen eli hermostoon liittyvä sairaus tai vaurio, kuten aivovamma, aivoverenkiertohäiriö tai CP-vamma. Mielenterveydelliset syyt, kuten masennus tai vakavat mielenterveyden häiriöt voivat vaikeuttaa oppimista. Laaja-alaisista oppimisvaikeuksista puhutaan, kun suoriutuminen on monella osa-alueella heikkoa ja yleinen kykytaso keskimääräistä matalampi. Myös huomattavien tarkkaavuu-
densäätelyn vaikeuksien yhteydessä ilmenee usein oppimisvaikeuksia.

Oppimisvaikeuksilla voi olla monenlaisia seurauksia yksilölle. Tutkimusten mukaan koulutuspolut jäävät usein ikätovereita lyhyemmiksi ja työllistyminen voi olla vaikeampaa. Erityisesti yksilöllistetyllä oppimäärällä opiskelevilla nuorilla voi olla puutteelliset taidot selviytyä jatko-opinnoista. Oppimisvaikeuksilla voi olla myös erilaisia hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä.

Monen aikuisen oppimisvaikeus on jäänyt tunnistamatta tai tukitoimet ovat jääneet vähäisiksi. Oppimisen vaikeudet kannattaa ottaa puheeksi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja etsiä niihin monipuolisia tukikeinoja. Nuorena ja aikuisena oppimisen vaikeuksia on usein helpompi käsitellä kuin lapsena. Oppimisvaikeudet eivät ole este oppimiselle, mutta vaativat ajoittain enemmän ponnistelua ja huomion kiinnittämistä oppimiseen. Oikea-aikainen ja riittävä tuki helpottavat opintojen sujumista.

► Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet (lukivaikeus)

Lukivaikeus (käytetään myös termiä lukihäiriö tai dysleksia) on kehityksellinen oppimisvaikeus, joka on alkuperältään neurobiologinen. Lukivaikeudessa luku- ja kirjoitustaidon oppimisessa ja taitojen myöhemmässä kehityksessä on ongelmaa, joka ei selity muilla sairauksilla tai puutteellisella opetuksella.

Lukivaikeuden ilmenemismuodot ovat hyvin vaihtelevia. Keskeisenä lukivaikeuden piirteenä pidetään vaikeutta hahmottaa ja käsitellä äänteisiin liittyvää eli fonologista tietoa. Yksittäisten sanojen lukemisen hitaus ja virheellisyys ovat lukivaikeuden ydinpiirteitä. Usein lukemisvaikeuksien rinnalla esiintyy myös kirjoittamisvaikeuksia. Oikeinkirjoitustaidon harjaannuttua ongelmana saattavat olla ajatusten kirjallisen ilmaisun työläys ja sujuvien lauserakenteiden muodostamisen hankaluus.

Lukivaikeuden toissijaisina seurauksina voi olla luetun ymmärtämisen vaikeuksia ja lukemista saatetaan vältellä. Tämä voi haitata sanavaraston ja tietomäärän kasvua. Luetun ymmärtämisen työläys voi olla osa lukivaikeutta, mutta sitä voi ilmetä myös erillisenä.

Aikuisilla on yleensä kohtuullinen luku- ja kirjoitustaito. Ongelmat näkyvät tällöin erityisesti hitautena lukemisessa ja kirjallisissa töissä sekä vaikeuksina muun muassa vieraiden kielten oppimisessa. Lukivaikeuden yhtäaikainen

esiintyminen muiden erityisvaikeuksien, esimerkiksi matematiikan tai tarkkaavuuden ongelmien kanssa, on tavanomaista.

Lukivaikeuteen liittyy usein myös ongelmia muistamisessa. Erityisesti kielellinen lyhytkestoinen muisti toimii yleensä tavanomaista heikommin. Tämä voi heikentää kykyä pitää mielessä suullisia ohjeita ja mutkikkaita ajatuskokonaisuuksia. Työmuistin rajoittuneisuus voi näkyä vaikeuksina ongelmanratkaisussa, jolloin on pystyttävä pitämään mielessä tehtävään liittyviä asioita samalla, kun työstää ratkaisua. Kapea työmuisti voi vaikuttaa myös luetun ymmärtämiseen. Kielellisen muistin vaikeudet lisäävät osaltaan lukivaikeuteen liittyviä ongelmia vieraiden kielten oppimisessa.

► Kielellinen erityisvaikeus

Kielellisissä erityisvaikeuksissa (käytetään myös termiä dysfasia) kielelliset taidot kehittyvät tavallista hitaammin ja poikkeavalla tavalla. Vaikeuksia voi olla puheen tuottamisessa tai ymmärtämisessä tai molemmissa.

Puheen tuoton osalta vaikeuksia voi ilmetä ääntämisessä, sanojen mieleen palauttamisessa, taivutusmuotojen ja käsitteiden käyttämisessä, asioiden nimeämisessä, lauserakenteiden hallinnassa sekä yleisesti puheen sujuvuudessa. Puheen ymmärtäminen voi olla hankalaa jo perustasolla tai ilmetä monimutkaisemman materiaalin alueella. Kielellisiin erityisvaikeuksiin voi liittyä myös motorista kömpelyyttä ja hahmotusongelmia.

Kielellinen erityisvaikeus lisää lukivaikeuden riskiä. Lievemmissä tapauksissa kielelliset erityisvaikeudet saattavat tulla selvästi ilmi vasta kouluoppimisessa. Lukemis- ja kirjoittamisvaikeuksien ohella voi ilmetä muun muassa abstraktin kielen ja käsitteiden ymmärtämisen vaikeutta.

Nuoruus- ja aikuisiässä kielelliset vaikeudet voivat ilmetä edelleen myös puhumisen ja puheen ymmärtämisen vaikeutena. Voi esiintyä sanojen löytämistä vaikeutta ja poikkeavia lauserakenteita. Ymmärtämisen vaikeudet voivat ilmetä sekä kuullun että luetun ymmärtämisen alueilla. Kielelliset vaikeudet voivat vaikuttaa myös sosiaaliseen vuorovaikutukseen, sosiaalisiin taitoihin ja tunteiden säätelyyn.

► Matematiikan vaikeudet

Matematiikka on taito, jonka sujuminen edellyttää hyvin monenlaista osa-taitoja. Vaikeudet matematiikassa voivat johtua hyvin monenlaisista erilaisista taustavaikeuksista. Matematiikan vaikeuksien taustalla voi olla lukivaikeus tai muita kielellisiä vaikeuksia, hahmotusvaikeuksia tai tarkkaavuuden vaikeuksia. Myös laaja-alaisiin oppimisvaikeuksiin liittyy usein vaikeuksia matematiikassa.

Matematiikan oppimisvaikeudesta puhutaan silloin, kun peruslaskutaitojen oppiminen on vaikeaa tai näissä taidoissa on puutteita. Laskemiskyvyn häiriö eli dyskalkulia on erityinen laskemiskyvyn häiriö, joka ei selity muilla vaikeuksilla.

► Hahmotusvaikeus

Hahmotusvaikeuksilla tarkoitetaan yleensä näönvaraisen havainnoinnin ongelmia, jotka voivat olla luonteeltaan hyvinkin erilaisia. Hahmotusvaikeuksissa voi olla kyse esimerkiksi visuaalisen tarkkaavuuden, avaruudellisten suhteiden tai suuntien arvioinnin hankaluudesta tai vaikeudesta hahmottaa osista kokonaisuutta. Hahmottamisen vaikeuksiin voi liittyä myös vaikeutta kuvallisessa ajattelussa ja mielikuvitusta vaativissa tehtävissä sekä yksityiskohtien havaitsemisessa ja kuvallisen tiedon muistamisessa.

Avaruudellisen hahmottamisen vaikeudet liittyvät esimerkiksi koon, etäisyyden, muodon tai suunnan arviointiin. Ongelmat tällä alueella voivat näkyä muun muassa suunnistustaidoissa tai kyvyssä ymmärtää matematiikassa esimerkiksi geometriaan tai mittasuhteisiin liittyviä osa-alueita.

Osista kokonaisuudeksi hahmottamisen vaikeudet voivat tuottaa hankaluutta erilaisissa rakentelua ja kokoamista edellyttävissä toimissa. Myös silmän ja käden yhteistyötä vaativassa toiminnassa, kuten vaikka käsitöissä, voi ilmetä hankaluutta. Joskus hahmotusvaikeuksiin liittyy ajan ja syy-seuraussuhteiden mieltämisen vaikeutta ja kokonaisuuksien jäsentämisen vaikeutta, vaikka varsinaisia kielellisiä vaikeuksia ei olisikaan. Suuri osa ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta on ei-kielellistä, joten hahmotusvaikeudet voivat haitata myös sosiaalisen viestinnän tulkintaa.

► Tarkkaavuuden vaikeus

Tarkkaavuuden vaikeuksia voi esiintyä eriasteisina. Kun kyseessä ovat hyvin suuret vaikeudet, voidaan puhua aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöstä eli ADHD:sta (attention deficit hyperactivity disorder). Tarkkaavuuden vaikeuksien ohella voi häiriön nimen mukaisesti esiintyä ylivilkkautta.

Tarkkaavaisuusongelmien rinnalla esiintyy usein erilaisia oppimisvaikeuksia. Toisaalta myös muiden erityisten oppimisvaikeuksien yhteydessä esiintyy lieviä tarkkaavuuden ongelmia.

Tarkkaavuushäiriössä ongelmia voi ilmetä tarkkaavuuden säätelyn ja toiminnan ohjauksen eri osa-alueilla, kuten tarkkaavuuden kohdentamisessa ja ylläpitämisessä sekä esimerkiksi toiminnan suunnittelun, tavoitteisuuden ja vireystilan säätelyssä.

Keskittyminen voi olla herkästi häiriintyvää, eikä henkilö jaksane paneutua yhteen asiaan pitkäksi aikaa kerrallaan. Ajatus voi lähteä harhailemaan ja saattaa hypellä tehtävästä toiseen. Tehtävien loppuun saattaminen voi olla hankalaa ja yksitoikkoisten tehtävien tekeminen ja yksityiskohtien viimeisteleminen voi tuntua ylivoimaiselta.

Tarkkaavuushäiriön yhteydessä esiintyy usein myös tunne-elämän säätelyn hankaluuksia.

► Laaja-alaiset oppimisvaikeudet

Laaja-alaisilla oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan ongelmia, jotka ovat laajempia kuin erityisissä oppimisvaikeuksissa. Ne vaikeuttavat yleensä merkittävästi koulusuoriutumista, työllistymistä ja selviytymistä arkielämässä. Laaja-alaisiin oppimisvaikeuksiin liittyy keskimääräistä alhaisempi yleinen kykytaso sekä yleensä vaikeuksia lukemisen, kirjoittamisen ja/tai matematiikan alueella. Tyypillisesti laaja-alaisiin oppimisvaikeuksiin liittyy myös tarkkaavaisuuden, työmuistin ja toiminnanohjauksen ongelmia.

► Maahanmuuttajien oppimisvaikeudet

Maahanmuuttajien osuus erityisen tuen saajista voi olla suuri, vaikka taustalla ei olisi varsinaisia oppimisvaikeuksia. Aina maahanmuuttajien erityisen tuen tarvetta ei kuitenkaan tunnisteta. Varsinaisten oppimisvaikeuksien ohella kouluttautumista voivat hankaloittaa esimerkiksi koulutukseen riittämätön kieli-taito, vähäinen aiempi perusopetus tai erilaiset traumat. Sujuvasta puhekielen taidosta huolimatta opetuksen ja siihen liittyvien käsitteiden ymmärtäminen, luettun ymmärtäminen tai kirjallinen tuottaminen voivat tuottaa vaikeuksia.

► Oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja arviointi nuorilla ja aikuisilla

Oppimisvaikeuksia on mahdollista selvittää ja arvioida eri tavoin. Kehitykselliset oppimisvaikeudet ilmenevät jo lapsuudessa. Onnistuneen lopputuloksen kannalta on tärkeää, että arvioinnista annetaan riittävä palaute nuorelle tai aikuiselle sekä mahdollistetaan tuen saaminen. Arvioinnin pohjalta tehdään suositukset opiskelu- ja työjärjestelyihin sekä opiskelutaitojen kehittämiseen.

Oppimisvaikeuksien tunnistuslista

Oppimisvaikeuksien tunnistamisen tukena voi hyödyntää niihin kehitettyjä tunnistuslistoja. Nämä toimivat parhaiten puheeksi oton välineenä ja ohjauksena tarkempaan arviointiin.

Lukivaikeuksien seulontamenetelmä

Lukivaikeuksien seulontamenetelmä nuorille ja aikuisille on yli 15-vuotiaille normitettu ryhmätesti, jonka avulla voidaan tunnistaa ne henkilöt, joiden lukitaidot poikkeavat merkittävästi ikätovereista. Menetelmää voivat käyttää monet ammattilaiset. Pelkän seulontamenetelmän pohjalta lukivaikeutta ei voi varmasti todeta. Myöskään lukivaikeuden mahdollisuutta ei voida pelkästään sen perusteella sulkea pois.

Erityisopettajan tai puheterapeutin tutkimus

Erityisopettajat ja puheterapeutit tekevät yksilöllisiä lukivaikeuden selvittelyyn liittyviä tutkimuksia. Näissä tutkimuksissa arvioidaan yleensä lukemisen,

kirjoittamisen, luetun ymmärtämisen ja matematiikan taitoja. Puheterapeutin tutkimuksissa voidaan arvioida myös kielellisiä taitoja lukitaitoja laajemmin.

Kouluissa erityisopettajat voivat tehdä yhteistyötä koulupsykologien kanssa ja lähettää tarpeen mukaan oppilaita koulupsykologin luokse täydentämään oppimisvaikeuksiin liittyvää tutkimusta esimerkiksi päättely- ja muistisuoriutumisen osalta.

Neuropsykologinen tutkimus

Neuropsykologinen tutkimus on perusteltua tehdä silloin, kun ongelmat ovat lukemisen ja kirjoittamisen vaikeutta laajempia ja ilmenevät häiritsevinä myös esimerkiksi muistin, keskittymisen tai näönvaraisen hahmottamisen alueella. Laaja tutkimus on paikallaan myös silloin, kun lyhyempien testien tulokset eivät anna riittävää selitystä koetuille ongelmille opinnoissa.

Neuropsykologisia tutkimuksia tekevät sairaaloiden neurologian ja foniatrian klinikat sekä yksityiset neuropsykologit. Neuropsykologista tutkimusta voidaan hyödyntää myös TE-toimistojen ammatinvalinnanohjauksen yhteydessä.

Ideoita käytäntöön

- ▶ Anna palautetta arvioinnin tuloksista ja etsi vahvuuksia.
- ▶ Oppimisvaikeuksien arviointi on hyvä tilaisuus kiinnittää huomiota opiskelutaitojen vahvistamiseen. Ohjaa ryhmämuotoiseen toimintaan tai järjestä muutama yksilöllinen ohjaus- ja neuvontakäynti.
- ▶ Jos erityisopettajan tekemä tutkimus ei tunnu riittävältä, psykologinen tai neuropsykologinen tutkimus voi olla avuksi. Neuropsykologi voi myös arvioida kuntoutustarvetta.
- ▶ Kirjoita opiskelijalle tarpeen mukaan ylimääräinen lukitodistus jatko-opintoihin tai työpaikalla näytettäväksi. Lukitodistuksesta voi olla hyötyä myös autokoulun teoriakokeessa tai yleiseen kielitutkintoon osallistuvalla.
- ▶ Ilmoita opiskelija Celia-kirjaston asiakkaaksi. Pohtikaa myös muiden apuvälineiden tarvetta.
- ▶ Pohtikaa yhdessä, miten oppimisvaikeuksista kannattaa kertoa muille. Keiden kaikkien olisi hyvä tietää oppimisvaikeudesta?
- ▶ Käykää läpi yhdessä opiskelijan omia selviytymiskeinoja.

TUKEA OPISKELUTAITOIHIN

► Opiskelutaitoja voi ohjata ja opettaa

Nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksien tuessa ja ohjauksessa painotetaan opiskelutaitojen oppimista ja ohjaamista. Strategioita tulisi opettaa monipuolisesti ja systemaattisesti.

Tutkimuksissa korostetaan nuorilla ja aikuisilla itsetuntemuksen, sinnikkyuden, motivaation ja sosiaalisen tuen tärkeyttä. Aiemmat kokemukset oppimisesta ja tuen saamisesta vaikuttavat myös. Oppimisvaikeuksiin voi liittyä kielteinen käsitys itsestä oppijana sekä oppimistilanteisiin liittyviä pelkoja, jotka voivat osaltaan vaikeuttaa oppimista. Vertaistuesta ja positiivista roolimalleista on hyviä kokemuksia.

Monipuolinen opetus ja oppimisen merkityksellisyys itselle auttavat monia oppimaan. Oppimista tapahtuu kaiken aikaa ja monissa eri ympäristöissä. Erityisesti opintojen alussa on hyötyä aktivoivasta opetuksesta. Tutkimusten mukaan oppimistyyleihin tutustuminen voi lisätä itsetuntemusta, mutta varsinaista näyttöä niiden hyödyllisyydestä ei ole.

Opiskelutaitokurssit antavat mahdollisuuden kehittyä oppijana, saada lisäohjausta oman oppimisen tueksi sekä mahdollistavat vertaistuen. Myös erilaisissa läksy- ja rästipajoissa voidaan tukea näitä taitoja. Pienryhmä on hyvä, mutta ei yksinään riittävä tuen muoto. Hyvä palaute on välitöntä ja korjaavaa. Myönteistä palautetta tulisi antaa enemmän kuin kielteistä.

Monella aikuisopiskelijalla voi olla pitkä aika edellisestä koulutuksesta. Tällöin tukea tarvitaan opintojen suunnitteluun, opiskelutaitoihin ja monesti erityisesti kirjoittamiseen.

Pohdittavaksi

- Miten erilaiset oppimisen vaikeudet näkyvät eri aineiden opinnoissa? Millaiset taidot ovat tärkeitä opinnoissa menestymiseksi? Miten opiskelijoita motivoidaan kehittämään omia opiskelutaitoja?
- Miten opiskelutaitoja ohjataan ja opetetaan? Millaista yhteistyötä opiskelutaitojen ohjaamiseksi tehdään?

Ideoita käytäntöön

- ▶ Opiskelutaitokurssi on hyödyllinen etenkin opintojen alussa.
- ▶ Opiskelutaitokursseilla kannattaa lähestyä oppimista kokonaisvaltaisesti. Suorien opiskelustrategioiden lisäksi kannattaa käydä läpi ajanhallinnan, muistamisen ja keskittymisen teemoja.
- ▶ Tehkää opiskelijoiden omat opiskelustrategiat näkyviksi ja jakakaa niitä myös ryhmissä.

▶ Lukeminen ja kirjoittaminen perustaitoina

Lukeminen ja kirjoittaminen ovat perustaitoja, joita tarvitaan tiedon hankkimiseksi ja oman osaamisen osoittamiseksi. Kun lukemisen ja kirjoittamisen määrä lisääntyy opintojen edetessä, voivat myös niihin liittyvät vaikeudet korostua. Sekä lukiolaisista että ammattiin opiskelevista neljännes kokee vaikeuksia lukemisessa ja kirjoittamisessa, vaikka oppimisen erityisvaikeudet ovat ammattiopinnoissa yleisempiä. Myös korkeakouluopiskelijat kokevat vaikeuksia lukemisessa ja kirjoittamisessa.

Osalla aikuisista voi olla hyvinkin pitkä aika laajempien tekstien kirjoittamisesta. Kaikkien suomalaisten lukutaito ei ole riittävä selviytymään tietoyhteiskunnan haasteista. Kansainvälisen aikuistutkimuksen mukaan Suomessa tällaisia aikuisia on noin 370 000.

Lukivaikeuden yhteydessä tyypillisiä ongelmia ovat lukemisen hitaus ja työläys. Kirjoittamisessa ongelmia voivat aiheuttaa tekstin tuottaminen, jäsentäminen ja oikeinkirjoitus. Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksissa olennaista on opettaa erilaisia lukemisen ja kirjoittamisen strategioita systemaattisesti.

Lukemisvaikeuksien yhteydessä on tärkeää kiinnittää huomiota luettavaan materiaaliin, jotta lukeminen on motivoivaa. Äänikirjaa voi suositella lukemisvaikeuksien yhteydessä. Parhaimmillaan se innostaa lukemisen pariin, lisää lukukokemuksen mielekkyyttä ja parantaa sanavarastoa. Myös muilla tietoteknisillä ratkaisuilla voidaan tukea lukemista ja kirjoittamista.

Kirjoittamisvaikeuksien yhteydessä tekstin tuottamista tukevat strategiat, kaaviot ja ajatuskartat voivat olla hyödyllisiä. Usein on tärkeämpää tukea kirjoittamista prosessina kuin puuttua ensisijaisesti oikeinkirjoituksen ongelmiin. Opiskelijaa voi tukea tekstin jäsentämisessä ja tyypillisten virheiden havaitsemisessa.

Ideota käytäntöön

- ▶ Opeta erilaisia lukemisen ja kirjoittamisen strategioita.
- ▶ Valitse luettava materiaali läheltä oppijan kiinnostuksen kohteita.
- ▶ Voit helpottaa tekstin tuottamista jakamalla tehtävänannot pienempiin osiin erilaisilla apukysymyksillä.
- ▶ Kirjoittamista voi tukea kysymyskorteilla ja strukturoiduilla ajatuskartoilla.
- ▶ Pitkä tauko opinnoissa tuo myös harjaantumattomuutta kirjoittamiseen. Tällöin kannattaa tarjota kirjoittamisen tukikurssi jo ennakoon.

▶ Vieraiden kielten vaikeudet

Lukivaikeus tai laajemmat kielelliset vaikeudet voivat hankaloittaa vieraiden kielten opiskelua. Tyypillisesti lukivaikeuden yhteydessä sanaston oppiminen koetaan työlääksi. Erityisesti pitkien sanojen tunnistaminen voi olla hankalaa ja hidasta ja vieraiden sanojen tarkka toistaminen voi olla vaikeaa fonologisen tietoisuuden ongelmien vuoksi. Ongelmat korostuvat etenkin silloin, kun kieltenoppijalla ei ole vankkaa pohjaa osaamisessa. Oppimisvaikeus ei ole este hyvän kielitaidon saavuttamiseksi, mutta voi vaatia oppijalta tavanomaista enemmän ponnistelua.

Vieraan kielen lukemisessa ja tekstinymmärtämisessä esiintyy luonnollisesti lukivaikeuden yhteydessä vaikeuksia. Lukemisen hitaus voi vieraalla kielellä korostua ja sanojen tunnistaminen voi olla heikkoa. Hidas lukeminen ja puutteellinen sanavarasto vaikeuttavat luetun ymmärtämistä. Myös kieliopillisten sanojen merkitys voi olla epäselvä ja erikoiset lauserakenteet haittaavat helposti ymmärtämistä.

Samoin kirjoittamisen ongelmat ovat esillä myös vieraan kielen opinnoissa, kuten niissä koetaan hankaluutta lukivaikeuden yhteydessä äidinkielelläkin. Konsonantteja tai vokaaleja voi olla liikaa tai liian vähän tai kirjaimet vaihtavat herkästi paikkaa. Ääntämis- ja kirjoitusasun eroavaisuudet sotkeutuvat kirjoitettaessa ja sanat saattavat tulla kirjoitettua ääntämisasun mukaan. Myös sanaluokat voivat muuttua ja sanojen yhteen ja erikseen kirjoittamisessa voi olla ongelmia. Lauserakenteet voivat jäädä puutteelliseksi.

Lukivaikeuteen liittyy yleisesti hankaluutta myös kuullun ymmärtämisessä. Tämä voi johtua osin äänteiden erottelun hankaluuksista ja osin työmuistin

suppeudesta. Äänneiden erottelun vaikeuteen liittyen sanojen erottaminen toisistaan voi olla hankalaa. Myös kuulonvarainen mieleenpainaminen on usein vaikeaa ja kuultu unohtuu nopeasti. Toisaalta myös kuullun prosessointi voi viedä paljon aikaa ja keskittyminen kuunteluun voi häiriintyä helposti. Kuullun ymmärtämisen tehtävässä vastaamisen ja kuuntelemisen yhdistäminen voi tuottaa hankaluutta.

Kielioppiin liittyvät ongelmat ovat myös tyypillisiä. Säännönmukaisuuksien löytäminen voi olla vaikeaa, ja abstraktit kieliopin termit tuottavat hankaluutta ymmärtää ja muistaa. Käytännön sovellukset voivat jäädä epäselviksi ja kielioppi tuntuu irralliselta. Tyypillisesti esimerkiksi sanajärjestyksen hallinnassa voi olla vaikeutta. Myös ääntämisessä koetaan usein ongelmaa lukivaikeuden yhteydessä. Ongelmat perustuvat pitkälti puutteelliseen kuulohavaintoon. Äänneet eivät välttämättä erotu selvästi tai ne sekoittuvat toisiinsa.

Ideoita käytäntöön

- ▶ Opiskelijoita kannattaa rohkaista olemaan monipuolisesti tekemisissä opiskeltavan kielen kanssa ja mieluiten itseä motivoivilla ja kiinnostavilla tavoilla. Mikä tahansa oppimisen tapa on yhtä hyvä, jos se vain johtaa haluttuun tulokseen, eli kielitaidon karttumiseen.
- ▶ Kirjoittamista voi tukea vaihe vaiheelta. Myös vapaa kirjoittaminen on tärkeää.
- ▶ Kielioppisääntöihin voi keksiä omia tukilauseita ja muokata ohjeita ja kaavioita itselle paremmin ymmärrettävään muotoon.
- ▶ Luetun ja kuullun ymmärtämisessä keskittyminen ensisijaisesti kokonaisuuksien hahmottamiseen.
- ▶ Joskus voi olla perusteltua keskittyä ensisijaisesti puhutun kielen osaamiseen.
- ▶ Sanaston oppimisessa opiskelijan oma elaborointi ja sanojen aktiivinen käyttöönotto lauseyhteyksissään on tehokkaampi oppimisen tapa kuin irrallisten sanojen ulkoa opetteleminen

► Matematiikan vaikeudet

Matematiikka on taito, jonka sujuminen edellyttää hyvin monenlaisia osaitaitoja. Näin ollen vaikeudet matematiikassa voivat johtua hyvin monenlaisista erilaisista taustavaikeuksista.

Kielelliset vaikeudet aiheuttavat matemaattisten käsitteiden ja symbolien ymmärtämiseen ja muistamiseen liittyviä ongelmia. Muistiongelmat hankaloittavat laskusääntöjen, kertotaulun ja peruslaskutoimitusten tulosten ulkoa oppimista. Matemaattisten ongelmien ratkaisu tapahtuu puolestaan työmuistissa, jolloin heikompi työmuisti voi asettaa omat rajoituksensa.

Hahmottamiseen liittyvät pulmat vaikeuttavat matematiikkaan liittyvän visuaalisen eli näönvaraisen tiedon käsittelyä, kuten käyrien, graafisten esitysten tai geometrian ymmärtämistä. Havaintopohjaiset ja tarkkaavaisuuteen liittyvät vaikeudet puolestaan saattavat aiheuttaa virheitä numeroiden ja laskumerkkien havaitsemisessa ja lukemisessa sekä lukujen sijoittamisessa kaavoihin.

Matematiikan hallitseminen edellyttää toiminnanohjauksen taitoja, eli kykyä tarkkailla ja säädellä omaa toimintaa ja esimerkiksi muuttaa tarvittaessa laskutapa. Luonnollisesti vaikeudet loogisen päättelyn taidoissa asettavat omat rajoituksensa matemaattisten periaatteiden ymmärtämiseen ja soveltamiseen.

Lisäksi on olemassa erityisesti matemaattisiin taitoihin liittyviä vaikeuksia, kuten vaikeuksia ymmärtää ja muodostaa lukujonoja ja siten ymmärtää suuruuskäsitteitä ja lukujen välisiä suhteita.

Matematiikan oppiminen on vahvasti kumuloituvaa, ja yksilölliset erot osaamisessa voivat olla hyvin suuria. Osalla opiskelijoista peruslaskutaidot jäävät puutteellisiksi, mikä vaikeuttaa jatko-opintoihin hakeutumista ja siellä selviytymistä. Koulutuksen vaatimukset laskutaidolle voivat olla itse työssä tarvittavia laskutaitoja suurempia. Toistuvat epäonnistumiset opinnoissa voivat lisätä kielteistä suhtautumista matematiikkaan ja aiheuttaa pelkoja oppimis- ja koetilanteisiin.

Ideota käytäntöön

- ▶ Matematiikkavaikeudet voivat aiheuttaa myös ahdistusta. Hyvä ilmapiiri ja riittävän helpot aloituslaskut auttavat alkuun.
- ▶ Varmista osaaminen. Jos aiemmat taidot eivät ole riittävät, on uuden oppiminen vaikeaa. Lähtötason arvioinnissa voi hyödyntää Ammattilaskennan valmiuksien kartoitusta ALVAA.
- ▶ Matematiikan sisältöjen konkretisointi ja havainnollistaminen on keskeistä. Vie matematiikka arkielämään ja havainnollista apuvälineillä.
- ▶ Tarjoa tarvittaessa lisätukea. Henkilökohtainen ohjaus on tehokkainta.
- ▶ Matematiikan vaikeudet voivat johtua monesta syystä. Psykologin tai neuropsykologin tekemä tutkimus voi olla tarpeen muiden oppimiseen vaikuttavien tekijöiden selvittämiseksi.

▶ Muisti ja oppimisvaikeudet

Muistilla tarkoitetaan kykyä tallentaa ja palauttaa mieleen koettuja ja opittuja asioita. Se on yläkäsite, joka tosiasiallisesti kattaa joukon monenlaisia järjestelmiä ja vaiheita. Lyhytkestoisella muistilla tarkoitetaan muistivarastoa, jossa muistettava aine säilytetään vain hetkellisesti. Lyhytkestoisesta muistista muistettava aine siirtyy säilömuistiin tai suurelta osin unohtuu. Lyhytkestoista muistia kutsutaan myös nimellä työmuisti, koska siinä käsitellään kulloinkin ajattelun kohteena olevia asioita ja työstetään niitä.

Mitä tehokkaammin työmuistissa käsitellään muistettavaa asiaa, sitä varmemmin ja paremmin se tallentuu säilömuistiin eli pitkäkestoiseen muistiin. Muistia tukevien erilaisten muististrategioiden käyttö on hyvä keino tehostaa työmuistin toimintaa ja sitä kautta helpottaa asioiden pitkäaikaista muistamista.

Pitkäaikainen muistivarasto on laajuudeltaan käytännössä rajaton, ja uutta tietoa voidaan tallentaa muistiin läpi koko ihmisen eliniän. Haasteena on kuitenkin se, että ilman kertailua muistijäljet saattavat hiipua tai vääristyä. Aina muistissa olevan asian haku mieleen ei myöskään onnistu juuri silloin kuin toivoisimme.

Muistin toimintaan vaikuttavat monet asiat, esimerkiksi vireystila ja mieliala. Myös kehityksellisiin oppimisvaikeuksiin liittyy erilaisia vaikeuksia muistin toiminnassa. Lukuvaikeuteen liittyen erityisesti kielellinen lyhytkestoinen muisti ja työmuisti toimivat yleensä tavanomaista heikommin. Tämä vaikeuttaa muun

muassa irrallisen aineksen, kuten nimien, termien ja vieraan kielen sanojen opettelua. Työmuistin kapeus voi heikentää kykyä pitää mielessä suullisia ohjeita ja mutkikkaita ajatuskokonaisuuksia. Työmuistin ongelmat voivat näkyä myös vaikeuksina erilaisten ongelmien ratkaisemisessa sekä luetun ymmärtämisessä.

Laajempiin kielellisiin erityisvaikeuksiin voi liittyä kielellisen aineksen mieleenpainamisen vaikeutta laajemminkin. Näönvaraisiin hahmotusvaikeuksiin liittyy usein vaikeuksia kuvallisessa muistamisessa. Tarkkaavuushäiriön yhteydessä keskittymisen ongelmat voivat vaikeuttaa tehokasta mieleenpainamista ja oppimista.

Ideota käytäntöön

- ▶ Muistin toimintaa voidaan tukea monin tavoin. Mitä monipuolisemmin muistettavaa asiaa käsittelee, sitä paremmin se jää mieleen.
- ▶ Jo tietoisien huomion kiinnittäminen muistamisprosessiin voi auttaa. Emme ole tahdottomia suhteessa omaan muistiimme vaan voimme tosiasiallisesti vaikuttaa siihen, miten hyvin asiat jäävät mieleemme.
- ▶ Muistettavan aineksen monipuolisessa käsittelyssä auttavat erilaiset muististrategiat. Niiden käyttöä joutuu yleensä jonkin verran harjoittelemaan, jotta niistä saa toimivia työkaluja erilaisiin muistamista vaativiin tilanteisiin.
- ▶ Irralliset asiat unohtuvat helposti. Uusi tieto pitää ymmärtää ja kytkeä johonkin aiemmin opittuun.

▶ Keskittymisen ja tarkkaavuuden vaikeudet

Kaikki oppiminen vaatii tarkkaavuutta ja keskittymistä. Ilman huomion suuntaamista opeteltavaan asiaan se ei voi jäädä mieleen. Tarkkaavuuden säätely ja ylläpitoa voi harjoitella ja kehittää.

Tarkkaavuuden kohdentamisen lisäksi tarvitsemme kykyä ylläpitää tarkkaavuutta kulloisenkin tehtävän suorittamisen kannalta riittävän pitkään. Tähän vaikuttavat muun muassa yleinen vireystila ja tehtävän kiinnostavuus. Monesti tarkkaavuutta joutuu myös jakamaan, mikä on haastavaa etenkin uutta ja vaikeaa tehtävää tehdessä.

Riittävä tauotus on tarkkaavuuden ylläpidon ehdoton edellytys. Keskittymistä saattaa terävöittää myös etukäteen asetettu aikaraja työskentelylle. Myös

tehtävien vaihtelu sopivin väliajoin kyllästymisen ehkäisemiseksi saattaa joillakin auttaa keskittymisen ylläpitämisessä.

Lukivaikeudessa lukemisen ja kirjoittamisen taidot vaativat normaalia enemmän tarkkaavuutta. Lukemisen työläys voi vaikuttaa myös luetun ymmärtämiseen. Oppimisvaikeuksiin liittyy usein myös toiminnan häiriöherkkyttä, jolloin huomio saattaa kiinnittyä helposti epäolennaisiin asioihin. Esimerkiksi ulkoa kuuluva ääni saattaa kaapata tarkkaavuuden, jonka jälkeen on vaikeuksia suunnata huomio takaisin käsillä olevaan tehtävään. Lukivaikeuden yhteydessä ilmenee usein tavanomaista enemmän tarkkaavuusvirheitä.

Ideota käytäntöön

- ▶ Tarkkaavuuden kohdentamista voi helpottaa minimoimalla ympäristön häiritsevät ärsykkeet. Opinnoissa herkästi häiriintyvän kannattaa istua etummaiseen riviin, jolloin huomio on helpompi kohdentaa opettajaan opiskelutovereiden puuhailujen sijaan.
- ▶ Tarkkaavuuden kohdentamista oikeaan asiaan voi esimerkiksi lukiessa auttaa kysymysten esittäminen luettavasta asiasta, jolloin huomio kiinnittyy olennaiseen.
- ▶ Toisinaan tarkkaavuuden kohdentamista auttaa esimerkiksi se, että voi samaan aikaan tehdä jotakin käsillään. Toiset tykkäävät piirrellä, joku hypistelee mielellään stressipalloa.
- ▶ Tarkkaavuuden ylläpitoa puolestaan voi auttaa huolehtimalla sopivasta vireystilasta. Jos on väsynyt, ei keskittyminen onnistu toivotulla tavalla. Jotkut saavat keskittymisen pysymään paremmin yllä liikkumalla. Yksi tapa parantaa vireystilaa on tehdä rentoutumisharjoitus.

TUKEA JA OHJAUSTA KOKO OPINTOPOLULLE

► Opiskelijoiden moninaisuus

Opiskelijoiden monenlaisuuden huomioiminen on tärkeää tasa-arvoisten koulutusmahdollisuuksien näkökulmasta. Monilla opiskelijoilla on oppimisvaikeuksia, toimintakykyyn liittyviä rajoituksia tai he voivat kuulua erilaisiin vähemmistöihin. Erilaisuus voi lisätä haasteita kouluttautumisessa ja oman paikan löytämisessä, mutta se voidaan nähdä myös opiskelijan ja oppimisympäristön vahvuutena ja voimavarana.

Opetuksen saavutettavuus tarkoittaa, että opiskeluympäristö mahdollistaa kaikkien opiskelijoiden oppimisen ja koulutautumisen. Koulutuksessa saavutettavuus liittyy erityisesti tiedotukseen ja opetukseen. Monipuolisella arvioinnilla ja opiskelujärjestelyillä mahdollistetaan oman osaamisen osoittaminen. Arviointia voi toteuttaa perinteisen kokeen sijaan esimerkiksi paritentillä tai mahdollisuudella hyödyntää materiaalia koetilanteessa.

Esimerkkejä opiskelujärjestelyistä

- Lisäaika koetilanteeseen tai tehtävien palauttamiseen
- Suullinen kuulustelu
- Mahdollisuus täydentää vastausta suullisesti tai kirjallisesti
- Apuvälineiden käyttö
- Vaihtoehtoiset suorittavat opintojaksojen suorittamiseen
- Ylimääräinen palaute- tai ohjauskerta kirjallisen työn yhteydessä
- Mahdollisuus saada luento- muistiinpanot etukäteen

Ideoita käytäntöön

- Tee avun hakemisesta helppoa. Kerro kenen puoleen kääntyä ja millaiset opiskelujärjestelyt ovat mahdollisia. Tukimahdollisuuksista on hyvä muistuttaa usein opintojen aikana.
- Pohtikaa yhdessä koko oppilaitoksen voimin, missä asioissa opiskelijat kokevat ongelmia. Pyrkikää löytämään ratkaisuja etukäteen, ei vasta ongelmien tullessa esille.

Joskus puhutaan fyysisestä, psyykkisestä tai asenteellisesta esteettömyydestä. Näillä halutaan kiinnittää huomiota saavutettavuuden ja esteettömyyden eri osa-alueisiin. Hyvästä saavutettavuudesta hyötyvät kaikki opiskelijat, mutta erityisen tärkeää se on vaikeuksia kokeville opiskelijoille. Opettajien ymmärrys oppimisvaikeuksia kohtaan ja vaihtoehtojen tarjoaminen koetaan tärkeinä. Myös kannustus ja rohkaisu ovat keinoja edistää yhdenvertaisuutta.

Opiskelijoiden osallisuuden kannalta on tärkeää, että opiskelijat tietävät saatavilla olevista tukipalveluista ja voivat osallistua niiden kehittämiseen. Lisäksi on tärkeää huomioida, miten opiskelijat itse pyrkivät edistämään oppimistaan.

► Teknologian hyödyntäminen

Esimerkkejä tietokoneohjelmista ja tablettisovelluksista

- ▶ Äänikirjojen lukuohjelmat (PC:lle Pratsam Reader, Mac-tietokoneelle ReadHear ja Olearia, Android-laitteille Darwin Reader, iPadille ja iPhoneen Voice of Daisy)
- ▶ Lukemista ja kirjoittamista tukevat ohjelmat (esim. ClaroRead Std tai ClaroRead Plus; Kirjoita ja kuuntele)
- ▶ Puheesta tekstiksi (Android-laitteille: Dictation and mail; iPadille ja iPhoneen: Dragon Dictation)
- ▶ Käsittekarttatyökalut (esim. Mindomo, Popplet)
- ▶ Kieltenopiskelu (esim. Speech to text Translator, Say Hi!, Duolingo, Anki, kääntävä kynä Quicktionary 2, puhesynteesiohjelma NaturalReader, RoboBraille.org)
- ▶ Muistiinpanojen tekeminen (esim. skannaava kynä C-Pen; älylaitteille Audionote)
- ▶ Ajanhallinta ja keskittyminen (pomodoro-menetelmään perustuvat ohjelmat, esim. www.mytomatoes.com; Android-laitteille ClearFocus)

Teknologia auttaa monia oppimisvaikeuksia kokevia. Valtion erikoiskirjasto Celia tuottaa äänikirjoja lukemisesteisille. Lukemiseste voi olla esimerkiksi lukivaikeus, tarkkaavuusvaikeus tai mielenterveyden ongelma. Kaunokirjallisuus on maksutonta, mutta toisen asteen oppikirjat ovat maksullisia. Myös valintakokeisiin voi saada äänikirjoja.

Kompensoivilla apuvälineohjelmilla tarkoitetaan tietokoneohjelmia, jotka esimerkiksi lukevat tekstin ääneen, muuttavat puheen tekstiksi tai sisältävät sanaennustuksen.

Teknologia voi auttaa muistiinpanojen tekemisessä ja ajanhallinnan pulmissa. Muistiinpanojen tekemisessä

voi yhdistää esimerkiksi tekstiä, ääntä ja kuvaa. Erilaiset tablettisovellukset ovat kehittyneet paljon ja tarjoavat monia vaihtoehtoja oppimisen tueksi. Ne tarjoavat edullisen tavan tutustua erilaisiin vaihtoehtoihin. Älypuhelin on helposti käytettävissä ja sisältää kameran, nauhurin, sanakirjan, hakukoneen, tehtävälستان ja muistutuksia.

Nuoret ja aikuiset kokevat teknologian motivoivana, mutta tarvitsevat apua sen saamisessa päivittäiseen käyttöön.

Ideita käytäntöön

- ▶ Äänikirjojen kuuntelu kannattaa aloittaa kaunokirjallisuudesta.
- ▶ Äänioppikirjoja voi lainata oppilaitoksen kirjastoon ja lainata edelleen lukemisesteisille opiskelijoille.
- ▶ Äänikirjat saa ladattua tietokoneen ohella tabletille tai älypuhelimelle. Lisäksi on erillisiä kuuntelulaitteita.
- ▶ Puhesynteesiohjelmia voi hyödyntää sekä tekstin lukemisessa että oman kirjoituksen muokkaamisessa ja oikoluvussa.
- ▶ Ottakaa opiskelijat mukaan. Kerätkää tietoa siitä, miten opiskelijat hyödyntävät teknologiaa opinnoissaan.

▶ Innostus auttaa oppijaa

Tutkimuksista tiedetään, että oppimisvaikeuksien kanssa hyvin pärjäävät ovat usein hyvin motivoituneita. Oman kiinnostuksen kohteen löytäminen auttaa kehittämään siihen liittyviä tietoja ja taitoja.

Motivaatiota käsittelevät teoriat korostavat autonomiaa, kompetenssia ja yhteenkuuluvuutta. Nuorilla näihin on liitetty vielä merkityksellisyyden tunne. Motivoitunut opiskelija kokee itse pystyvänsä vastaamaan oppimisen haasteisiin ja tuntee kuuluvansa joukkoon. On tärkeää asettaa omia tavoitteita oppimiselle ja opiskelulle. Opiskelijoiden keskinäistä kilpailua ja vertailua tulisi välttää ja verrata suoriutumista opiskelijan aikaisempaan osaamiseen.

Myös heikosti suoriutuvat opiskelijat voivat olla motivoituneita, mutta heidän voi olla vaikeampi ylläpitää motivaatiota. Samoin sisäinen motivaatio oppimisessa voi olla heikompaa, jos opiskelu tuntuu työläältä. Vaikeuksia kokevalle

opiskelijalle on tärkeää tietää, mitä hyötyä opeteltavista asioista on. Opittavien asioiden kytkeminen opiskelijan omaan elämänpiiriin ja arkeen lisää motivaatiota. Aikuisopiskelijat kokevat tärkeänä oman elämäkokemuksen hyödyntämisen.

Motivaation puute on yksi keskeinen opintojen keskeyttämiseen vaikuttava tekijä. Koulunkäynnistä pitäminen ja opiskelun kokeminen mielekkäänä kiinnittävät opintoihin. Opintojen alkuvaiheeseen panostaminen, ATTO-aineiden integrointi ja laajennettu työssäoppiminen ovat hyväksi havaittuja keinoja ehkäistä keskeyttämistä ammatillisessa koulutuksessa.

Oppimisesta voi innostua myös nuorena ja aikuisena, kun voi paremmin keskittyä omiin kiinnostuksen kohteisiin ja vahvuuksiin. Oppimisen vaikeuksissa vahvuuksia voivat olla verbaalisuus, kyky tulla ihmisten kanssa toimeen ja sinnikkyys. Tällöin esimerkiksi suulliset kokeet ja yrityksen arvostaminen tukevat myös opinnoissa edistymistä.

Ideoita käytäntöön

- ▶ Kytke opittava asia laajempaan kokonaisuuteen.
- ▶ Auta asettamaan sopivan kokoisia tavoitteita ja huomaamaan edistymistä.
- ▶ Anna myönteistä palautetta yrittämisestä ja innostumisesta.
- ▶ Auta opiskelijaa löytämään omat vahvuutensa.
- ▶ Hyödynnä vertaistukea ja positiivisia roolimalleja. Opiskelutaitoja tukevat ryhmät ja muiden opiskelijoiden kokemusten kuuleminen auttavat.

▶ Hyvinvointi tukee oppimista

Oppimisvaikeuksiin liittyy monesti erilaisia mielenterveyden ongelmia. Opiskelu voi tuntua kuormittavalta, kun luettavaa ja kirjoittamista on paljon. Erityisesti koetilanteet, matematiikkaa ja vieraat kielet voivat aiheuttaa ahdistuneisuutta, mikä hankaloittaa suoriutumista ja ohjaa tarkkaavuutta väriin asioihin. Myös erilaiset itsetunto-ongelmat ja masennus ovat erilaisten oppimisvaikeuksien yhteydessä keskimääräistä yleisempiä.

Jokainen opettaja ja oppimisvaikeuksien parissa työskentelevä ammattilainen voi tukea opiskelijoiden mielenterveyttä. Mielenterveyden vahvistamisessa tärkeää on tukea yleistä hyvinvointia, onnistumisen kokemuksia, ongelman-

ratkaisutaitoja ja ihmissuhteita.

Opiskelijalta voi kysyä jaksamisesta ja opiskeluvaikeuksien syistä, jos huoli herää. Saatavilla olevista tukipalveluista on tärkeää kertoa ja ohjata opiskelijoita käyttämään niitä. Opiskelijahuollossa työskenteleviä kannattaa tehdä opiskelijoille tutuiksi.

Opintojen keskeyttämisen taustalla voi olla opiskeluvaikeuksia tai mielen-terveyden ongelmia. Opintojen keskeyttäminen on myös riski mielenterveydelle ja hyvinvoinnille. Opiskelijoiden poissaoloihin puuttuminen ja kiinnostus opiskelijoita kohtaan ovat tärkeitä keskeyttämisen ehkäisemisessä.

Ideoita käytäntöön

- ▶ Suuri työmäärä voi myös uuvuttaa – ohjaa pitämään taukoja ja huolehtimaan omasta hyvinvoinnista.
- ▶ Opiskelutaitokurssilla voi opetella rentoutumista ja etsiä tukikeinoja jaksamisen ongelmiin.
- ▶ Pyytäkää opiskelijoita kirjaamaan ylös opintoihin liittyviä huolenaiheita. Käykää niitä yhdessä läpi ja etsikää ongelmiin ratkaisuja.
- ▶ Mielenterveystaitoja voi vahvistaa. Vinkkejä ja materiaalia löytää sivustolta <http://www.mielenterveystaidot.fi/>

▶ Moniammatillinen ja monialainen yhteistyö

Yhteistyö eri toimijoiden kesken mahdollistaa ajankohtaisen tiedon opiskelijan mahdollisuuksista saada apua ja tukea opintojen pulmakohtiin. Yhteistyötä on tärkeää tehdä niin oppilaitoksen sisällä kuin ulkopuolisten toimijoiden kanssa.

Opiskeluissa nivelvaiheita on useita. Nivelvaiheita on myös opintojen aikana esimerkiksi keskeyttämisajatusten, sairastumisen tai muun poissaolon vuoksi. Tällöin tarvitaan lisää tukea ja yhteistyötä. Erilaiset joustavat siirtymät oppilaitosten ja esimerkiksi työpajojen välillä on havaittu hyviksi käytännöiksi negatiivisen keskeyttämisen vähentämiseksi.

Opintojen keskeyttämiseen voi liittyä useampia ongelmia, jolloin niiden ratkomiseen tarvitaan monialaista yhteistyötä. Keskeyttämisen taustalla voi olla omia toiveita vastaamaton opintoala, jolloin koulutusalan vaihtaminen on

luonteva ratkaisu. Osa koulutuksen keskeyttäneistä jää kuitenkin pudokkaiksi, joilla voi olla monenlaisia ongelmia terveyden, elämänhallinnan ja toimeentulon kanssa.

Yhteistyö terveydenhuollon kanssa on tärkeää etenkin silloin, kun oppimisvaikeuksiin yhdistyy mielenterveyden tai tarkkaavuuden ongelmia tai vaikeudet ovat hyvin suuria. Tällöin yhtenä mahdollisuutena on tukea opiskelukykyä kuntoutuksen keinoin. Kela myöntää neuropsykologista kuntoutusta yli 16-vuotiaille. Opintoihin voi saada ammatillisena kuntoutuksena kuntoutusrahaa. Kuntoutukseen hakeutumisessa tarvitaan lääkärin lausuntoa.

Yhteistyötä tarvitaan työllistymisen ja jatko-opintojen suhteen. TE-toimistojen asiantuntijapalvelut ovat myös opiskelijoiden käytettävissä. Oppimisvaikeuksia voidaan tällöin selvittää esimerkiksi ammatinvalinnanohjaukseen yhteydessä. Osa opiskelijoista tarvitsee tukea työllistymiseen. Tällöin esimerkiksi työhönvalmennus voi olla toimiva tukimuoto.

Vanhempien ja läheisten tuki on oppimisvaikeuksissa tärkeää, joten yhteistyö perheiden kanssa on keskeistä. Myös erilaiset järjestöt voivat tukea opiskelijoita esimerkiksi tarjoamalla vertaistukea, neuvontaa ja tukihenkilöitä.

Ideoita käytäntöön

- ▶ Jakakaa vastuuta yhteistyön ja tiedon päivittämisen suhteen.
- ▶ Myös lukiossa voidaan järjestää tiedonsiirtopalavereita.
- ▶ Tehkää yhteistyö opiskelijoille näkyväksi. Opiskelutaitokurssille voi osallistua aineenopettajia ja oppilashuollon työntekijöitä.
- ▶ Muodostakaa myös epävirallisia verkostoja.
- ▶ Nuorena tehdyt opiskelijavalinnat eivät aina onnistu. Kerro muista opiskelumahdollisuuksista ja ohjaa tarvittaessa muihin opintoihin.

► Tukemisen hyviä käytäntöjä

Hyvät käytännöt on koottu täydennyskoulutushankkeen koulutuksissa 2013–2014.

	Toimii meillä	Haluamme kehittää
Oppimisvaikeuksien huomioiminen opetuksessa		
Haasteiden kartoitus etukäteen		
Ennakoiva opetus (esim. preppaukset matkassa ja kirjoittamisessa)		
Opiskelutaitojen kurssi osana opetussuunnitelmaa		
Oppimisvalmiuksien harjoittelu eri ympäristöissä		
Vertaisryhmät, opiskelua tukevat kurssit ja opintopiirit		
Oppimista tukeva ilmapiiri		
Oppimistaitojen harjaannuttaminen opiskelun eri vaiheissa		
Tekemällä oppiminen		
Ryhmässä tarkkaavuuden ja keskittymisen apukeinot		
Motivaation tukeminen		
Oppimisen apuvälineet tarjolla ja helposti tutustuttavina kenelle tahansa		
Pienryhmäopetus		
Monipuoliset materiaalit		
Opiskelijoiden osallisuus		
Osaamisen tunnistaminen opinnoissa		
Ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys		
Opiskelija osaksi omia asioitaan		
Opiskelijat ”opettajina”		
Hyvien asioiden esille nostaminen		
Oman yksilöllisen polun mahdollistaminen		
Opintoihin osallistaminen		
Erityisen tuen hakemus		
Sosiaalisten taitojen tukeminen		
Opiskelijan oma ajatus siitä, mitä tarvitsee		

	Toimii meillä	Haluamme kehittää
Eriytyinen tuki ja opiskelujärjestelyt		
Varhainen tunnistaminen		
Hyvä ryhmäkokemus (esim. Tsemppi-ryhmä)		
Äänikirjojen käyttö		
Rästejä repussa – opinnot jumissa (rästipajat)		
Oppipaja, jossa opettaja on aina paikalla ja apu auki		
Lisäohjauspassi		
Lyhennetty työaika		
Tukihenkilö oppilaitoksessa		
Koetilanteen tukeminen, esim. lunttilapputentti		
Suulliset suoritukset		
Selkokielen hyödyntäminen		
Kuvalliset ohjeet		
Apuvälineet ja niiden käytön ohjaus		
Moniammatillinen ja monialainen yhteistyö		
Laaja neuropsykologinen tutkimus ja tiedon siirtyminen oppilaitokseen		
Selkeät suositukset		
Tiedon siirtyminen nivelkohdissa		
Urasuunnittelu		
TE-palveluiden asiantuntijapalvelut		
Kaupungin organisaatioiden yhteistyö		
Opiskelutaitojen valmentaminen vanhemmille, vanhempien vertaistukiryhmät		
Yhteistyö eri verkostojen kanssa, moniammatillisuus		
Opintojen yhteensovittaminen nuoriso- ja aikuislukioissa		

Omia muistiinpanoja

LISÄTIETOA

► Verkkosivustoja

ADHD-liitto www.adhd-liitto.fi

Ammatilliset erityisoppilaitokset www.ameo.fi

Celia-kirjasto – www.celia.fi

Erialaisten oppijoiden liitto www.erilaistenoppijoidenliitto.fi

Kuntoutussäätiö www.kuntoutussaatio.fi

Lukiapuväline.fi www.lukiapuväline.fi

Lukihäiriö.fi – www.lukihairio.fi

Niilo Mäki Instituutti www.nmi.fi

Oppimisvaikeus.fi – www.oppimisvaikeus.fi

Trauma ja oppiminen www.traumajaoppiminen.fi

► Hyviä käytäntöjä

Hyvät käytännöt – Opetushallitus <https://hyvatkaytannot.oph.fi/etusivu/>

Arjen arkki <http://arjenarkki.fi/>

Koulutustakuu – Erityisopetuksen hyvät käytännöt <http://www.koulutustakuu.fi/hankkeet/erityisen-hyvaa/erityisopetus/>

Esteetön korkeakouluverkosto <http://www.esok.fi/>

Opiskelukyky.fi www.opiskelukyky.fi

► Lukuvinkkejä

- **Aro Tuija, Siiskonen Timo ja Ahonen Timo (toim.): Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä. PS-kustannus, 2007.** Teoksessa annetaan käytännön vinkkejä ja työvälineitä kielellisten vaikeuksien tunnistamiseen, arvioimiseen ja huomioonottamiseen eri aineiden opetuksessa ja ohjaamisessa.

- ▶ **Arvonen Anu, Katva Liisa ja Nurminen Anne. Maahanmuuttajien oppimisvaikeuksien tunnistaminen. PS-kustannus 2000.** Kirjassa kuvataan esimerkkien avulla maahanmuuttajien oppimisvaikeuksien arviointia ja tukipolkuja.
- ▶ **Erilaisen oppijan käsikirja. Erilaisten oppijoiden liitto ry, Lukineuvola-hanke. Gummerus, 2007.** Lukineuvola-hankkeen kokoamia vinkkejä oppimisvaikeuksien huomioimiseksi eri elämäntilanteilla.
- ▶ **Eriyiset opintopolut. Tarinoita erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden yksilöllisten opintopolkujen toteutuksesta ja tukimuodoista. Ammatillinen erityisopetus 3/2013.** Julkaisussa kuvataan yksilöllisten opintopolkujen toteutustapoja erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan näkökulmasta ja tehdään opintopolkujen vaiheisiin liittyviä palveluita ja opiskelijoille tarjottuja tuen muotoja näkyviksi.
- ▶ **Erkko Anna ja Hannukkala Marjo. Mielenterveys voimaksi. Suomen Mielenterveysseura 2013.** Teoksessa on tietoa ja harjoituksia nuorten mielen terveyden edistämiseksi.
- ▶ **Friman Hannele, Määttä Sami ja Salmi Elisa: Toimivia tapoja motivaation ylläpitoon. Opettajan vinkkirja. Niilo Mäki Instituutti 2013.** Verkkopublication sisältää perustietoa ja käytännön vinkkejä motivaation ja oppimisen tukemiseen.
- ▶ **Gretschel Anu, Paakkunainen Kari, Souto Annemari ja Suurpää Leena (toim.): Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuorisotutkimusverkosto 2014.** Pamfletti lähestyy nuorisotakuuta monesta eri näkökulmasta. Kirjasta on myös verkkoversio.
- ▶ **Kalakoski Virpi: Pieni kirja muistista. Työterveyslaitos 2009.** Kirjassa esitellään käytännönläheisesti muistin toiminnan periaatteita ja ohjeita.
- ▶ **Kairaluoma Leila, Ahonen Timo, Aro Mikko, Kakkuri Irma, Laakso Kirsti, Peltonen Marjukka ja Wennström Kaija (toim.): Lukemalla ja tekemällä. Opettajan opas lukivaikeudesta ammatillisille oppilaitoksille. Niilo Mäki Instituutti, 2008.** Kirja pyrkii tukemaan opettajien ja muun koulun henkilökunnan osaamista lukivaikeuksien tunnistamisessa, arvioimisessa ja eri aineiden opettamisessa.

- ▶ **Korkeamäki Johanna: Aikuisten oppimisvaikeudet. Näkökulmia selviytymiseen. Kuntoutussäätiö 2010.** Haastattelututkimuksessa analysoidaan aikuisten kokemuksia oppimisvaikeuksista, selviytymiskeinoista ja saadusta tuesta. Kirjasta on myös verkkoversio.
- ▶ **Koskinen Karoliina ja Hautaluoma Marja: Valmennuksessa erilainen oppija. Välineitä työ- ja yksilövalmennukseen. Valtakunnallinen työpajayhdistys 2009.** Kirjassa esitellään oppimisvaikeuksien käytännön ilmenemistä työpajaympäristössä ja ohjataan huomioimaan opiskelijoiden vahvuuksia. Kirjasta on myös verkkoversio.
- ▶ **Laitinen Matti (toim.): Miksi joka paikkaan pitää päästä? Kansanvalistus-seura 2013.** Kirjassa lähestytään koulutuksen saavutettavuutta ja esteettömyyttä monipuolisesti ja annetaan myös käytännön vinkkejä monenlaisien opiskelijoiden huomioimiseksi.
- ▶ **Moilanen Kari: Yli esteiden. Tammi 2002.** Monipuolisia vinkkejä vieraiden kielten opetukseen.
- ▶ **Määttä Sami, Kiiveri Leena ja Kairaluoma Leila (toim.): Otetta opintoihin. Niilo Mäki Instituutti 2014.** Kirjassa käsitellään opiskelijan motivaatiota kouluympäristössä. Kirja tarjoaa käytännönläheistä ja hyödyllistä tietoa kaikille toisen asteen opiskelijoiden kanssa työskenteleville.
- ▶ **Nissilä Leena ja Sarlin Hanna-Mari (toim.): Maahanmuuttajien oppimisvaikeudet. Opetushallitus 2009.** Kirja sisältää tietoa oppimisvaikeuksien tunnistamisesta, kielellisistä vaikeuksista ja oppimisen tuesta sekä traumaattisten kokemusten vaikutuksista eri-ikäisten oppimiseen.
- ▶ **Nukari Johanna: Aikuisten oppimisvaikeuksien psykologinen arviointi. Kuntoutussäätiö 2010.** Psykologeille suunnattu opas esittelee aikuisten oppimisvaikeuksien tutkimusmallin. Oppaasta on myös verkkoversio.
- ▶ **Nykänen Mikko, Klemola Soili, Jokisaari Markku, Larvi Tommy, Salme-la-Aro Katariina, Sutela Sanna ja Vuori Jukka: Kohti työelämää. Työterveyslaitos 2013.** Uraohjaukseen kehitetty menetelmä tukee opiskelijoiden itsetuntemusta ja vahvuksien tunnistamista.

- ▶ **Närhi Vesa, Seppälä Heikki ja Kuikka Pekka (toim.): Laaja-alaiset oppimisvaikeudet.** Niilo Mäki Instituutti 2010. Tietoa laaja-alaisista oppimisvaikeuksista ja tukitoimista.
- ▶ **Oli syy tulla kouluun. Oppimisen ja kuntoutuksen yhteispeliä oppilaitoksen arjessa.** Kiipulasäätiö 2013. Julkaisussa esitellään mielenterveyskuntoutusta ammatillisissa oppilaitoksissa. Myös verkkoversio.
- ▶ **Reiterä-Paajanen Ulla ja Haapasalo Seija: Oppimisvalmennus aikuisten kuntoutusmuotona.** Kuntoutussäätiö 2010. Verkkoversio. Oppaassa esitellään oppimisvalmennuksen malli aikuisten ohjauksessa ja käytännön vinkkejä aikuisten oppimisvaikeuksien ohjaukseen.
- ▶ **Saarelainen Anna-Leena ja Haapasalo Seija (toim.): Ryhmästä voimaa aikuisten oppimisvaikeuksiin.** Kuntoutussäätiö 2010. Oppaassa esitellään aikuisten oppimisvaikeuksien ryhmätoiminnan malli ja käytännön vinkkejä toiminnan tueksi. Oppaasta on myös verkkoversio.
- ▶ **Skarpataan ja harpataan. Osaava ohjaus -projekti.** Oppaassa käydään läpi moniammatillisessa yhteistyössä havaittuja vinkkejä, toimintatapoja ja yksilöllisiä tarinoita.
- ▶ **Virta Maarit ja Salakari Anita: ADHD-aikuisen selviytymisopas. Tutkittua tietoa ja käytännön vinkkejä.** Tammi 2012. Kirja sisältää perustietoa ADHD:n vaikutuksista eri elämänalueisiin ja paljon erilaisia harjoituksia opiskelun ja itsetunnon tukemiseksi.
- ▶ **Älä oleta – normit nurin.** Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto – SAKKI ry, Seta ry, Suomen Lukiolaisten Liitto SLL ry, Finlands Svenska Skolungdomsförbund FSS rf. 2013. Kokemuksia ja harjoituksia yhdenvertaisuuden edistämiseksi oppilaitoksissa. Oppaasta on verkkoversio.

Kirjallisuus

Ahonen T, Haapasalo S (2008) Oppimisvaikeudet. Teoksessa Rissanen P, Kallanranta T, Suikkanen A (toim.) Kuntoutus. Helsinki: Duodecim.

Ahonen T, Torppa M, Määttä S, Eklund K (2013) Ovatko oppimisvaikeudet uhka hyvinvoinnille? Teoksessa Reivinen J, Vähäkylä L (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus, 97–110.

Anttila T (2013) ”Vaikka en lakkia saisikaan, niin olenpahan jotain oppinut.” Lukiolaisten opiskelukokemuksilleen antamat merkitykset. Acta Electronica Universitatis Lapponensis 118. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Arvonen A, Katva L, Nurminen A (2010) Maahanmuuttajien oppimisvaikeuksien tunnistaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Gellin M, Gretschel A, Matthies AL, Nivala E, Oranen M, Sutinen R, Tasanko P (2012) Lasten ja nuorten asema hyvinvointipalveluissa. Teoksessa Gretschel A, Kiihlakoski T (toim.) Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 149–179.

Goldberg R, Higgins E, Raskind M, Herman K (2003) Predictors of success in individuals with learning disabilities: A qualitative analysis of a 20-year longitudinal study. Learning Disabilities Research and Practice 18 (4), 222–236.

Hock M (2009) Teaching methods, instructional methods and arrangements effective for adults with learning disabilities. Teoksessa Taymans J (toim.) Learning to achieve. Review of the research literature on serving adults with learning disabilities. Washington DC: National Institute for Literacy, 183–208.

Kirjavainen T, Pulkkinen J (2013) Erytisopetus perusopetuksessa. Tarkastuskertomus 8/2013. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto.

Korkeamäki J (2010) Aikuisten oppimisvaikeudet. Näkökulmia selviytymiseen. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 83. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Korkeamäki J, Reuter A, Haapasalo S (2010) Aikuisten oppimisvaikeuksien tunnistaminen, arviointi ja kuntoutus. Opi oppimaan -hankkeen toimeenpano ja tulokset. Kuntoutussäätiön työselosteita 40. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Laitinen M, Nurmi KE (2013) Vapaan sivistystyön esteettömyyden kehitysnäkymät. Teoksessa Laitinen M (toim.) Miksi joka paikkaan pitää päästä? Vantaa: Kansanvalistusseura, 20–42.

Lavikainen H, Koskinen S, Aro H, Kestilä L, Lyytinen H, Martelin T, Pensola T, Rahkonen O, Aromaa A (2006) Kouluvaikeuksien yleisyys ja yhteydet aikuisiän elämäntilanteeseen ja koettuun terveyteen. Yhteiskuntapolitiikka 71 (4), 402–410.

- Lockiewicz K, Bogdanowicz KM, Bogdanowicz M (2014) Psychological resources of adults with developmental dyslexia. *Journal of Learning Disabilities* 47 (6), 543–555.
- Malin A, Sulkunen S, Laine K (2013). PIAAC 2012. Kansainvälisen aikuistutkimuksen ensituloksia. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Määttä S, Kiiveri L, Kairaluoma L (2011) Motivoimaa-hanke ammatillisen nuorisoasteen koulutuksessa. *NMI-Bulletin* 21 (2), 36–50.
- Niemi AM, Mietola R, Helakorpi J (2010) Erityisluokka elämäkulussa. Selvitys peruskoulussa erityisluokalla opiskelleiden vammaisten, romaniväestöön kuuluvien ja maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten koulutus- ja työelämäkokemuksia. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Nukari J (2010) Aikuisten oppimisvaikeuksien psykologinen arviointi. *Kuntoutussäätiön työselosteita* 39. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Paloneva MS (2014) Kompensoivien lukiapuvälineiden tarpeen arviointi. <http://www.oppimisvaikeus.fi/teemat/apuvälineet/artikkeli>
- Riddick B (2009) *Living with dyslexia. The social and emotional consequences of specific learning difficulties/disabilities*. London: Routledge.
- Räsänen P (2012) Laskemiskyvyn häiriö eli dyskalkulia. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 128 (11), 1168–77.
- Räsänen P, Närhi V (2013) Heikkojen oppijoiden koulupolku. Teoksessa Metsämuuronen J (toim.) *Perusopetuksen matematiikan oppimistulosten pitkittäisarviointi vuosina 2005–2012. Koulutuksen seurantaraportit 2013:4*. Helsinki: Opetushallitus, 173–229.
- Service E, Moilanen K (2008) Lukivaikeus ja vieraat kielet. Teoksessa Kairaluoma L, Ahonen T, Aro M, Kakkuri I, Laakso K, Peltonen M, Wennström K (toim.) *Lukemalla ja tekemällä. Opettajan opas lukivaikeudesta ammatillisille oppilaitoksille*. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.
- Souto AM (2013) Toiselta asteelta pudonneet vai pudotetut? Näkökulmia ammatillisen koulutuksen keskeyttämiseen. Teoksessa Marina P, Ronkainen J (toim.) *Nuoret ja syrjäytyminen Itä-Suomessa. Mikkelin ammattikorkeakoulu*, 107–129.
- Sulkunen S, Nissinen K (2012) Heikot lukijat Suomessa. Teoksessa Sulkunen S, Välijärvi J (toim.) *PISA09. Kestääkö osaamisen pohja? Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu* 2012:12. Helsinki: opetus- ja kulttuuriministeriö, 46–61.
- THL. Kouluterveyskysely. <http://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely>
- Vehviläinen J (2014) Ammatillisen koulutuksen läpäisyn tehostamishjelma. *Seuranta-tutkimuksen raportti 2013. Raportit ja selvitykset 2014:7*. Helsinki: Opetushallitus.

Oppimisen ongelmat ovat yleisiä ja koskettavat kaikkia koulutusasteita. Yleisin oppimisvaikeus on lukemisen ja kirjoittamisen erityisvaikeus eli lukivaikeus.

Tässä oppaassa esitellään lyhyesti erilaisia oppimisvaikeuksia sekä niihin liittyviä tukikeinoja.

Oppaan tavoitteena on lisätä innostusta ja kiinnostusta oppimisvaikeuksia kokevien nuorten ja aikuisten ohjaukseen ja tukemiseen.

Opas on syntynyt osana Opetushallituksen rahoittamaa Nuorten ja aikuisten oppimisvaikeuksien moniammatillinen ohjaus ja tuki -hanketta (2013–2014). Oppaan sisältö perustuu tutkimustuloksiin ja kehittämishankkeiden hyviin käytäntöihin.

Opas on saatavilla sähköisesti:

www.oppimisvaikeus.fi

www.slideshare.com/oppimisvaikeus

